

Christer Karlsson, Moa Mårtensson och Thomas Persson\*

## Hur mycket opposition finns det i svensk EU-politik?

### Sammanfattning

Tidigare forskning om relationen mellan regering och opposition inom den svenska EU-politiken har tecknat en motsägelsefull bild. Föreställningen om en EU-nämnd som präglas av tydliga konfliktlinjer mellan regering och opposition har stått mot bilden av en passiv och illa informerad riksdag som i praktiken ger regeringen fria händer att styra EU-politiken efter eget behag.

Syftet med denna undersökning är att ge en helhetsbild av opposition i den svenska EU-politiken för perioden 1995–2016. Hur mycket opposition finns det och hur varierar förekomsten mellan politikområden, partier och över tid? Studien bygger på ett slumpmässigt urval om 30 möten i riksdagens EU-nämnd för var och en av de sex mandatperioder som undersöks.

Studiens resultat visar att det inte råder något underskott på politisk opposition i svensk EU-politik. Diskussionen i EU-nämnden präglas mer av oenighet och konflikt än av samsyn och konsensus. Systemkritiska uttalanden riktade mot EU har ökat från och med 2010, bland annat till följd av Sverigedemokraternas intåg i riksdagen. Studien visar dock att merparten av den opposition som förs fram i riksdagens EU-nämnd är riktad mot politikens innehåll snarare än EU som organisation. Det är härmed tydligt att svensk EU-politik domineras av ”klassisk opposition”, vilket är en avgörande förutsättning för ett fungerande demokratiskt styrelseskick.

### 1 Inledning

Forskningen kring den nationella hanteringen av EU-frågor är motsägelsefull. Å ena sidan finns de som hävdar att EU-politiken kännetecknas av en avpolitisering där skiljelinjer mellan partierna minskar och de sakpolitiska alternativen lyser med sin frånvaro (Neunreither 1998; Schmidt 2007; Mair 2007, 2013). De etablerade partierna avstår inom

detta område från att konkurrera med varandra, och som en följd av detta karaktäriseras EU-politiken av ett underskott på politisk opposition (Karlsson & Persson 2018).

Å andra sidan finns de som hävdar att EU-politiken rymmer en särskild sprängkraft som politiska entreprenörer har

\* Christer Karlsson är professor i statsvetenskap, Thomas Persson är docent i statsvetenskap och Moa Mårtensson är forskare i statsvetenskap. Samtliga är verksamma vid statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet. Tillsammans ingår de i projektet ”Searching for Opposition in European Union Affairs”, finansierat av Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse. Projektet jämför graden av opposition kring EU-frågor i Sverige, Danmark, Irland, Storbritannien och Tyskland.

börjat utnyttja för att vinna framgång i val och politiskt inflytande (Hooghe & Marks 2001; de Vries 2007; Hobolt & de Vries 2015). I de flesta av unionens medlemsländer har EU-skeptiska partier numera tagit plats i de nationella parlamenten (von Sydow 2013). EU-politiken kan därför inte beskrivas som en ”sovande jätte” (van der Eijk & Franklin 2004) utan tvärtom som ett politiskt område präglad av skarpa konfliktlinjer och en tilltagande opposition.

Vänder vi blicken mot den svenska EU-politiken och den begränsade forskning som finns om relationen mellan regering och opposition finner vi på motsvarande sätt en motsägelsefull bild. Föreställningen om en EU-nämnd som präglas av tydliga konfliktlinjer mellan regering och opposition, motsättningar som dessutom tenderar att växa sig starkare över tid (Loxbo 2014), står mot bilden av en passiv och illa informerad riksdag som i praktiken ger regeringen fria händer att styra EU-politiken efter eget behag (Pålsson 2014).

Ytterligare en bild som ges är den som beskriver EU-politiken som ett mellanting mellan inrikes- och utrikespolitik, där det råder mer konsensus än inom inrikespolitiken men med vissa inslag av konflikt (Hegeland 2006, 2011). Partier tenderar därvidlag att inom ramen för EU-nämndens arbete snarare dölja de politiska skillnaderna än att mejsla ut dem (Gustavsson 2007, s. 317; 2013, s. 9), och riksdagen har inom EU-politiken inte utgjort en ”arena för politisk debatt, där alternativ ställs mot varandra och där medborgaren får en rimlig chans att välja mellan olika politiska lösningar” (Blomgren 2005, s. 102). Samarbetet mellan regeringen och oppositionen har rent av beskrivits som att det råder ”samlingsregering kring Europafrågorna” (Persson 2007, s. 236).

I ett bredare sammanhang är det tydligt att vår parlamentariska demokrati påverkats i grunden av det svenska EU-medlemskapet, där riksdagen har fått en mer kontrollerande funktion i relation till regeringen i takt med att lagstiftningsmakt delegerats till unionen (Bergman 1997; Bergman & Bolin 2011). Men efter drygt tjugo år av medlemskap i EU är det slående att vår kunskap om opposition i EU-politiken fortfarande är mycket begränsad. Denna brist framstår som särskilt allvarlig med tanke på att opposition är en avgörande förutsättning för ett fungerande demokratiskt styrelseskick. Som Robert Dahl en gång påpekade är opposition ”nära nog det mest utmärkande kännetecknet för demokrati” (Dahl 1966, s. XVIII). Vår bristfälliga kunskap om opposition i svensk EU-politik innebär därför att vi saknar en viktig pusselbit för att förstå hur svensk demokrati påverkats av medlemskapet i EU.

## 2 Studiens syfte och utformning

Syftet med denna undersökning är att sprida ljus över i vilken utsträckning och på vilket sätt den svenska EU-politiken präglats av opposition sedan vi blev medlemmar i Europeiska unionen. Vi ger en helhetsbild av situationen genom att systematiskt undersöka förekomsten av opposition från det att Sverige blev medlem och fram till idag. Hur mycket opposition finns det i svensk EU-politik, och hur varierar förekomsten mellan politikområden, partier och över tid?

Politisk opposition kan uppträda i många skepnader och i skilda institutionella miljöer, men denna studie är avgränsad till att gälla den parlamentariska oppositionen kring svensk EU-politik. Närmare bestämt har vi valt att studera riksdagens EU-nämnd, som är det enskilt viktigaste forumet för överläggning mellan regering och riksdag kring EU-politiken. Det faktum att det från EU-nämndens möten, till skillnad från sakutskottens sammanträden, finns stenografiska uppteckningar att tillgå gör det dessutom möjligt att med stor precision och systematik närstudera vad som faktiskt kännetecknar överläggningarna mellan regeringen och riksdagspartierna kring EU-frågorna. Studien omfattar perioden 1995–2016 och bygger på ett slumpmässigt urval om 30 möten i riksdagens EU-nämnd för var och en av de sex mandatperioder som undersöks.

Studiens design är väl lämpad för att beskriva de långsiktiga trenderna rörande förekomsten av opposition inom svensk EU-politik. Det bör dock noteras att medan vi med god precision kan uttala oss om skillnader mellan mandatperioder så har vi inte underlag för att uttala oss om mer begränsade variationer som utveckling från ett riksdagsår till ett annat. Detta är en begränsning som innebär att vi till exempel inte kan förhålla oss till tidigare studier som hävdar att graden av konflikt inom svensk EU-politik sjönk under de båda halvår 2001 respektive 2009 som Sverige agerade som EU:s ordförandeland (Johansson, Langdal & von Sydow 2012).

## 3 Vad är opposition?

Vår undersökning utgår från en minimalistisk definition av opposition som *ett uttryck för oenighet riktad mot regeringen* (Dahl 1966). Ett antal begreppsliga preciseringar är dock nödvändiga om denna definition ska kunna tjäna som utgångspunkt för en empirisk undersökning av opposition i svensk EU-politik. Vi behöver för det första göra en distinktion mellan två grundläggande *former* av oenighet.

- Opposition kan å ena sidan ta sig uttryck i form av *kritik* riktad mot regeringen, vilket fyller funktionen att kontrollera regeringen genom att göra den medveten om att

den när som helst kan tvingas att offentligt rättfärdiga sina ställningstaganden och sitt agerande. Dessutom är kritik ett sätt för de partier som inte ingår i regeringsunderlaget att distansera sig från regeringen och göra sig synliga inför väljarna.

- Opposition kan å andra sidan ta sig uttryck i *alternativ* till den förda politiken. För en fungerande demokrati är den formen möjligen än mer betydelsefull än kritik, eftersom den ger väljarna valmöjligheter. Opposition i denna form är därför en nödvändig förutsättning för fungerande demokratiska val, som annars reduceras till en symbolhandling ägnad att skänka den sittande regeringen legitimitet.

En andra grundläggande distinktion gäller oenighetens *objekt*. Det som i tidigare forskning kallats ”klassisk opposition” (Kirchheimer 1957) är uttryck för oenighet som riktar sig mot politikens *innehåll* och de politiska förslag som regeringen presenterar, beslutar om och implementerar. Alla uttryck för oenighet riktas emellertid inte mot politikens innehåll. Ibland är udden istället riktad mot *proceduren*; det sätt på vilket politiken bedrivs. Det kan exempelvis handla om hur regeringen bedriver förhandlingar i ministerrådet eller hur mycket information EU:s institutioner lämnar ifrån sig i ett ärende. Slutligen kan oppositionens objekt vara det politiska *systemet* i sig. Denna typ av opposition är särskilt allvarlig då den ifrågasätter det politiska systemets legitimitet.

Utifrån dessa distinktioner<sup>1</sup> har vi utvecklat ett analysredskap som vi sedan tillämpat på de sammanlagt 180 möten i riksdagens EU-nämnd som ingår i vår undersökning. Studiens analysenheter är individuella uttalanden av EU-nämndens ledamöter som svar på regeringens föredragningar i nämnden. Föredragningarna har oftast formen av en presentation av regeringens tänkta förhandlingsupplägg inför kommande möten i ministerrådet och Europeiska rådet, eller återrapporteringar från dessa möten. Sammanlagt har

6 215 uttalanden av EU-nämndens ledamöter analyserats och kodats.<sup>2</sup>

Den avgörande utmaningen i kodningsarbetet har varit att med stringens och systematik särskilja uttalanden som ger uttryck för oenighet riktad mot regeringen i form av *kritik* från sådana som ger uttryck för oenighet i form av *alternativ* till regeringens föreslagna politik.

I de fall ett uttalande endast uttrycker oenighet riktad mot regeringen är saken enkel; vi har då att göra med kritik. I andra fall är saken också tämligen okomplicerad i det att uttalandet nästan uteslutande går ut på att presentera en annan hållning till den som regeringen intar; här är det fråga om alternativ. I många fall innehåller ett uttalande emellertid inslag av oenighet i form av såväl kritik som alternativ. I dessa fall har vi kodat uttalandet enligt vad vi bedömt vara huvudtendensen i det framförda. Vi har då tagit hänsyn till tre faktorer för att avgöra den saken: dels hur stort *utrymme* som ägnas åt den ena eller andra formen av oenighet, dels vilken grad av *konkretion* som präglar argumentationen i anslutning till olika former av oenighet, dels med vilken *emfas* olika former av oenighet framförs. Om kodaren även med hänsyn till utrymme, konkretion och emfas haft svårt att avgöra uttalandets huvudtendens så har saken diskuterats i forskargruppen innan uttalandet kodats som kritik eller alternativ.<sup>3</sup>

För att få en uttömmande och nyanserad bild av förekomsten av opposition i svensk EU-politik behöver uttryck för oenighet ställas mot förekomsten av stöd och bifall för innehållet i regeringens föredragningar. Det är inte bara förekomsten av oenighet som är intressant, utan även det proportionella förhållandet mellan uttryck för oenighet och uttryck för stöd och bifall. Mot denna bakgrund har analysens huvudvariabel ”typ av uttalande” utformats för att kunna anta tio olika värden enligt följande: (1) kritik rörande innehåll, (2) alternativ rörande innehåll, (3) stöd rörande inne-

<sup>1</sup> Det är också möjligt att göra en distinktion rörande vilken institution som uttrycken för oenighet riktas mot. När det gäller EU-frågor uppträder regeringen ofta som företrädare för en förhandlingsposition gällande ett förslag som väckts av någon av EU:s institutioner. Ett uttryck för oenighet inom EU-politiken kan därmed vara riktad mot antingen regeringen, EU eller regeringen och EU gemensamt. Vår kodning tar hänsyn till denna distinktion men av utrymmesskäl lämnas den utanför analysen.

<sup>2</sup> Notera att vi valt att studera den diskussion som förs i EU-nämnden snarare än de avvikande meningar som oppositionspartierna har möjlighet att anmäla i samband med överläggningarna i nämnden. Avvikande meningar infördes i EU-nämnden först 2006 och är därför inte möjliga att studera under tidigare mandatperioder. För en innehållsanalys av avvikande meningar, se Loxbo 2014.

<sup>3</sup> För att inte riskera att överdriva förekomsten av ”alternativ”, den mer krävande formen av opposition, så har vi i de fall där det slutligen inte gått att urskilja någon huvudtendens tillämpat en försiktighetsprincip som gått ut på att koda uttalandet som ”kritik”.

håll, (4) kritik rörande det politiska systemet, (5) alternativ rörande det politiska systemet, (6) stöd rörande det politiska systemet, (7) kritik rörande procedur, (8) alternativ rörande procedur, (9) stöd rörande procedur, (10) övrigt<sup>4</sup>.

#### 4 Mer konflikt än konsensus i svensk EU-politik

Vår första fråga gäller förekomsten av opposition. Har den svenska EU-politiken präglats av oenighet och konflikter, eller har den snarare kännetecknats av samsyn och konsensus? Som vi såg inledningsvis pekar tidigare forskningsresultat i helt olika riktningar (jfr Loxbo 2014; Pålsson 2014). Och hur fördelar sig oppositionen mellan de politiska partierna?

Våra resultat ger stöd till uppfattningen att det finns betydligt mer opposition i svensk EU-politik än vad tidigare forskning visat. Som framgår av figur 1 är den vanligaste typen av uttalanden som görs i EU-nämnden de som innehåller antingen kritik eller som presenterar alternativ – det vi här benämner opposition. Av de 6 215 uttalanden från EU-nämndens ledamöter som vi studerat kan nästan hälften (48,5 procent) hänföras till denna kategori. Det är också anmärkningsvärt att dessa uttryck för oenighet är avsevärt mer vanligt förekommande än uttalanden som ger uttryck för stöd och bifall, vilka bara utgör 11,1 procent av alla utta-

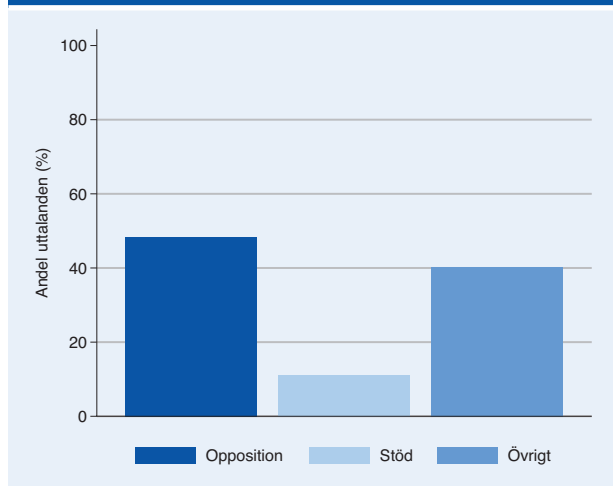
landen. Utöver opposition och stöd finns det en stor del uttalanden från EU-nämndens ledamöter som innehåller mer neutrala frågor, påpekanden eller klagöranden. Sammanlagt hör 40,4 procent av alla uttalanden till kategorin övrigt.

Dessa resultat står i strid med den ofta framförda uppfattningen att det råder ett underskott på politisk opposition i EU-politiken. Tvärtom tyder resultaten på att svensk EU-politik präglas mer av oenighet och konflikter än av samsyn och konsensus.

Ett annat vanligt förekommande påstående är att politisk opposition inom våra etablerade demokratiska system sedan en lång tid tillbaka är i avtagande (Kirchheimer 1957; Dahl 1966; Katz & Mair 1995). I en studie rörande svensk parlamentarism – som dock inte omfattade EU-nämnden – fann författarna emellertid inte något stöd för tesen om en tynande opposition (Loxbo & Sjölin 2017). Hur ser det då ut i svensk EU-politik?

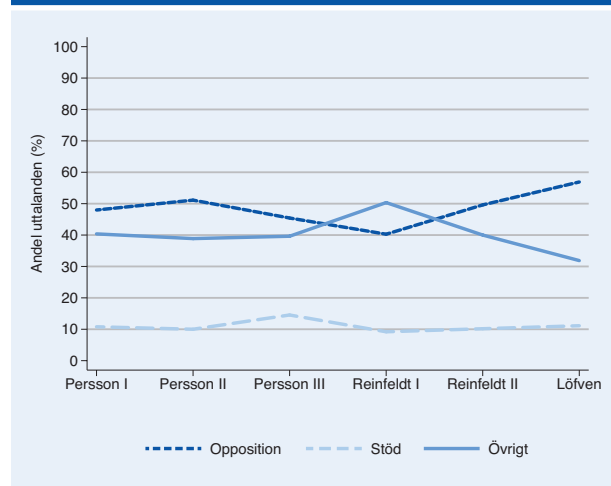
I figur 2 illustreras utvecklingen av oppositionsyttanden över tid i förhållande till de uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för stöd respektive neutrala frågor och påpekanden. Sammanställningen visar inte någon entydig trend i de uttalanden som gjorts av EU-nämndens ledamöter under

**Figur 1** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för opposition, stöd respektive övrigt, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.  
Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, per mandatperiod, n=6 215.

**Figur 2** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för opposition, stöd respektive övrigt, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.  
Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, per mandatperiod, n=6 215.

<sup>4</sup> Under kategorin "övrigt" finner vi inlägg som rymmer riksdagsledamöternas frågor, påpekanden eller önskemål om klagöranden från regeringen.

perioden 1995–2016. Under mandatperioderna Persson III (2002–2006) och Reinfeldt I (2006–2010) var andelen oppositionsyttanden förvisso i avtagande och sjönk då till sin lägsta nivå runt 40 procent. Men därefter har trenden tvärtom varit stigande, för att nå sin högsta nivå under regeringen Löfven (2014–2018). Andelen oppositionsyttanden från EU-nämndens ledamöter uppgick då till 57 procent.

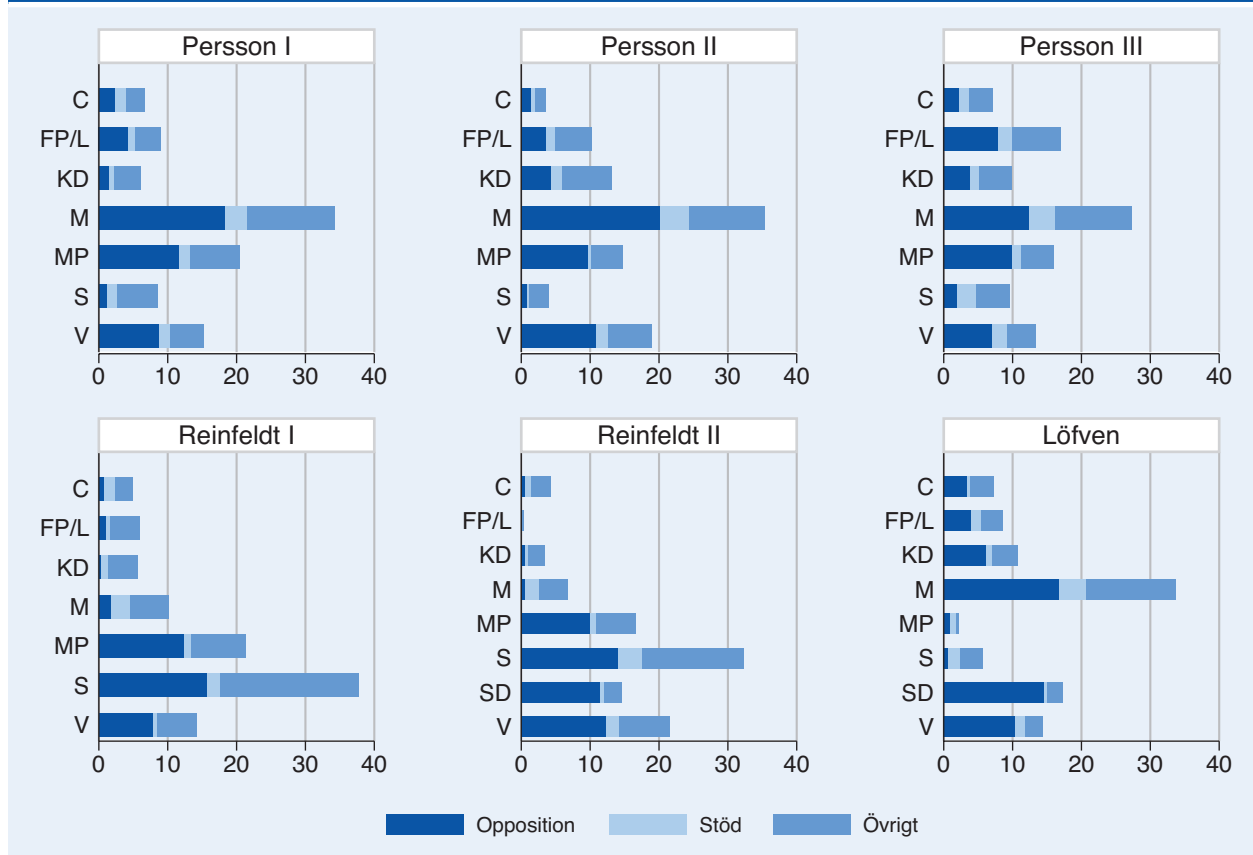
Det tycks vidare vara främst andelen neutrala uttalanden i form av frågor och påpekanden som avtar. Dessa nådde under regeringen Löfven sin hittills lägsta nivå på 31,9 procent. Utvecklingen för de uttalanden som ger uttryck för stöd och bifall är däremot relativt stabil under hela den studerade perioden och ligger i allmänhet runt 10 procent. Således ger våra resultat inte stöd till uppfattningen att oppositionen inom EU-politiken minskar. Tvärtom tycks den istället ha blivit vanligare under senare år.

Hur ser då fördelningen av oppositionsyttanden ut mellan de politiska partierna? I figur 3 illustreras partiernas andelar

av de uttalanden som ger uttryck för opposition respektive stöd och övrigt, inom respektive mandatperiod. Figuren påvisar en rad intressanta resultat:

- För det första framgår att de största partierna, Socialdemokraterna och Moderaterna, står för den största andelen oppositionsyttanden under hela den studerade perioden. När Socialdemokraterna befunnit sig i regeringsställning har Moderaterna stått för en övervägande del av de uttalanden som innehåller kritik eller presenterar alternativ. På motsvarande sätt har Socialdemokraterna agerat när Moderaterna innehavt regeringsmakten. Dessa partier har också stått för störst andel uttalanden som ger uttryck för stöd och bifall. Denna särställning som riksdagens största partier tycks inneha i EU-politiken följer delvis av EU-nämndens parlamentariska sammansättning. Fler ledamöter i nämnden kommer från de större partierna, vilket ger utrymme för fler uttalanden från dem än från de mindre partierna. Men Socialdemokraternas och Moderaternas dominerande ställning är också ett uttryck

**Figur 3** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för opposition, stöd respektive övrigt, per parti, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.

Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, per mandatperiod, n=6 215.

för deras roll som regeringsbärande partier och det särskilda ansvar de därmed anser sig ha att forma Sveriges hållning i EU-politiken.

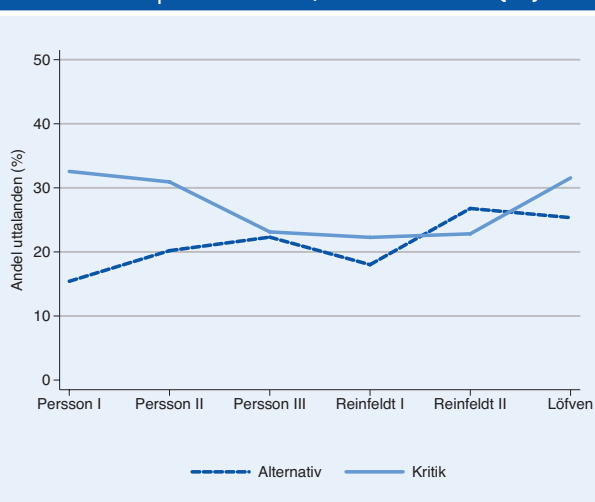
- För det andra framgår av figur 3 att de EU-kritiska partierna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet<sup>5</sup> samt Sverigedemokraterna, står för en betydligt större andel opposition än de mer EU-positiva borgerliga partierna. Sverigedemokraterna har sedan partiet kom in i riksdagen 2010 stått för en betydande andel av oppositionen. Partiets oppositionsyttanden utgör 11,6 procent av samtliga uttalanden i EU-nämnden under regeringen Reinfeldt II och 14,7 procent under regeringen Löfven. Likväl står de för en lägre andel än Socialdemokraterna och Vänsterpartiet under regeringen Reinfeldt II och Moderaterna under regeringen Löfven.
- För det tredje har Miljöpartiet gått från att vara ett av de mest oppositionella partierna i EU-politiken under tidigare mandatperioder till att bli ett av de minst oppositionella när partiet hamnade i regeringsställning 2014. Denna moderering av oppositionen följer samma mönster som andra partier uppvisar när de hamnar i regeringsställning. EU-nämndsledamöter som tillhör ett regeringsparti uttrycker i allmänhet betydligt mindre kritik eller alternativ än ledamöter vars partier befinner sig i opposition. Bland allianspartierna utöver Moderaterna är det värt att notera att Liberalerna (tidigare Folkpartiet), som i många avseenden är det mest EU-positiva partiet i riksdagen, står för en högre andel opposition än de övriga.

## 5 Oppositionens form – mer alternativ över tid

Låt oss nu rikta blicken mot den uttryckta oppositionens form och närmare undersöka vad som karakteriserar de uttryck för oenighet som finns i svensk EU-politik. Leveras oppositionsuttalanden primärt i form av kritik mot regeringens och EU-institutionernas politik, eller är det snarare så att oppositionen framförs i form av alternativ till den politik som företräds av regeringen och EU? Och hur skiljer sig de politiska partierna åt i fråga om oppositionens form?

I figur 4 illustreras andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för alternativ respektive kritik. Resultaten visar att det över tid skett en betydande förändring i oppositionens karaktär. Vid EU-medlemskapets början 1995 var framförandet av kritik den klart dominerande formen av opposition i svensk EU-politik (32,6 procent av samtliga uttalanden) medan framförandet av alternativ utgjorde en ungefär hälften så stor andel (15,4 procent av samtliga uttalanden). Över tid har det dock kommit att bli nästan

**Figur 4** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för alternativ respektive kritik, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.

Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, per mandatperiod, n=6 215.

lika vanligt att presentera alternativ som att framföra kritik. Under regeringen Löfven innehöll 25,4 procent av alla uttalanden alternativ medan 31,6 procent innehöll kritik. Denna omsvängning kan vara ett uttryck för att kvaliteten på EU-debatten i riksdagen har höjts i och med att Sverige blivit en mer rutinerad EU-medlem. För att hårdra resonemanget uttrycks det mindre gnäll och framförs fler alternativa handlingsvägar i EU-nämnden idag än när Sverige var nybliven medlem i EU.

När det gäller oppositionens form är det också intressant att analysera skillnaderna mellan partierna, det vill säga huruvida somliga partier framför en större andel av alternativen i EU-politiken, medan andra partier främst framför kritik. I figur 5 finns endast oppositionsyttanden med. Här illustreras hur partiernas oppositionsyttanden fördelas mellan alternativ och kritik i var och en av mandatperioderna mellan 1995 och 2016.

Av figuren framgår att Moderaterna har bidragit med den största andelen kritik under samtliga socialdemokratiska regeringar. I genomsnitt har Moderaternas kritik under dessa perioder utgjort 20,9 procent av all opposition. Under socialdemokratiska regeringar levererar Moderaterna i allmän-

<sup>5</sup> Miljöpartiet beslutade på sin partikongress 2008 att slopa kravet på utträde ur EU.



het också den största andelen av alternativen (i genomsnitt 12,6 procent av all opposition). Två undantag finns dock:

- Dels under regeringen Persson III, då Miljöpartiet stod för störst andel alternativ (13,1 procent av all opposition).
- Dels under regeringen Löfven, då Sverigedemokraterna var det parti som levererade störst andel alternativ (14,1 procent av all opposition).

Under de moderatledda regeringarna Reinfeldt I och II var det Socialdemokraterna som stod för den övervägande delen kritik. Socialdemokraternas kritik utgjorde under dessa mandatperioder i genomsnitt 20,1 procent av all opposition. Däremot var det andra oppositionspartier än Socialdemokraterna som framförde den största andelen av alternativen:

- Under Reinfeldt I stod Miljöpartiet för den största andelen alternativ (16,4 procent av all opposition).
- Under Reinfeldt II var det Vänsterpartiet som levererade störst andel alternativ (16,2 procent av all opposition).

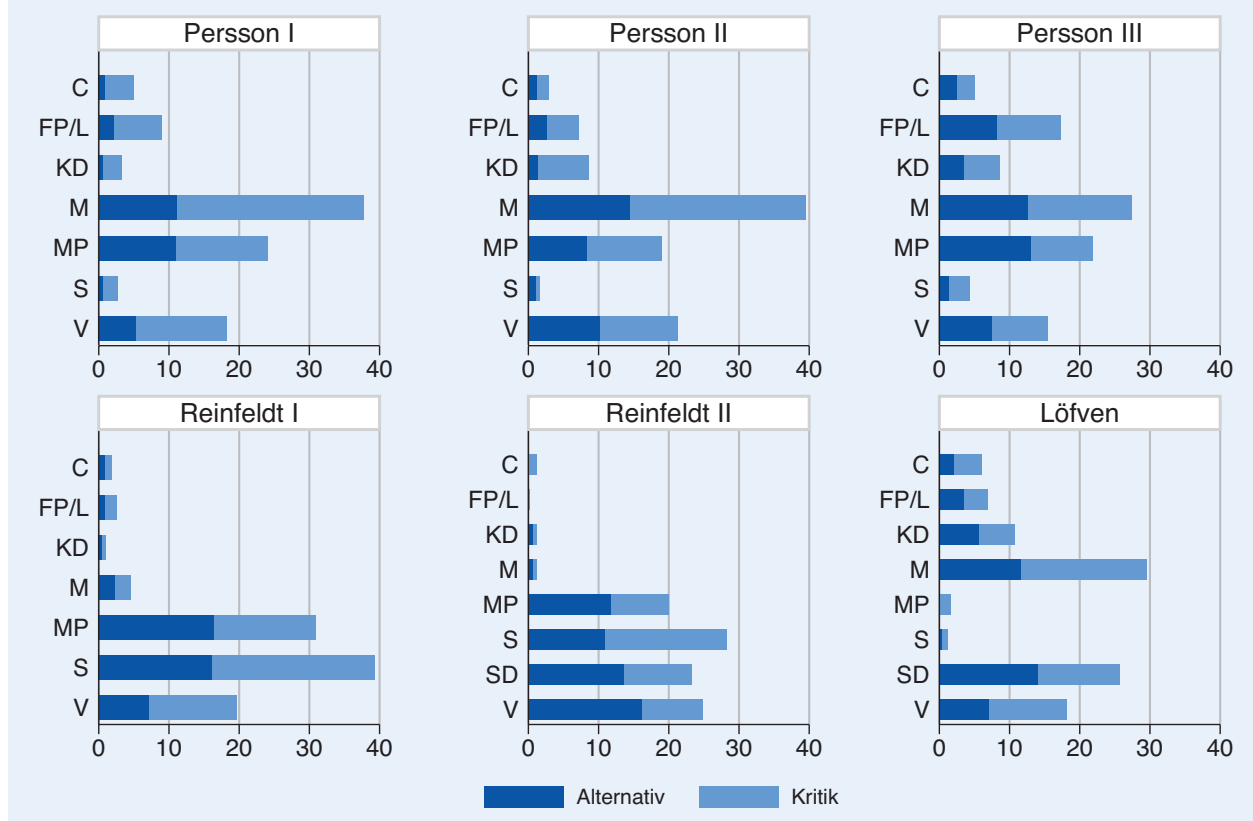
Sammantaget tyder dessa resultat på att alternativen i svensk EU-politik ofta levereras av de mest EU-kritiska partierna medan de regeringsbärande partierna, Moderaterna och Socialdemokraterna, står för den övervägande delen av kritiken.

## 6 Opposition i sak vanligare än systemkritik

Stödet för EU har under senare år omväxlande vuxit sig starkare eller varit oförändrat i den svenska opinionen (Ekengren, Oscarsson & Bergström 2017). Samtidigt är de EU-skeptiska väljare och partier som utmanar unionen inte enbart kritiska till politikens innehåll, utan också till EU som politiskt system. Hur återspeglas denna dubbla utmaning mot EU i det svenska materialet? Som nästa steg i vår undersökning frågar vi vilket objekt som oppositionen inom svensk EU-politik riktar sig emot. Är uttrycken för oenighet primärt riktade mot innehåll, procedur eller det politiska systemet i sig?

I figur 6 illustreras andelen av alla uttalanden i EU-nämnden som utgörs av opposition riktad mot innehållet, proceduren respektive det politiska systemet. Av figuren framgår

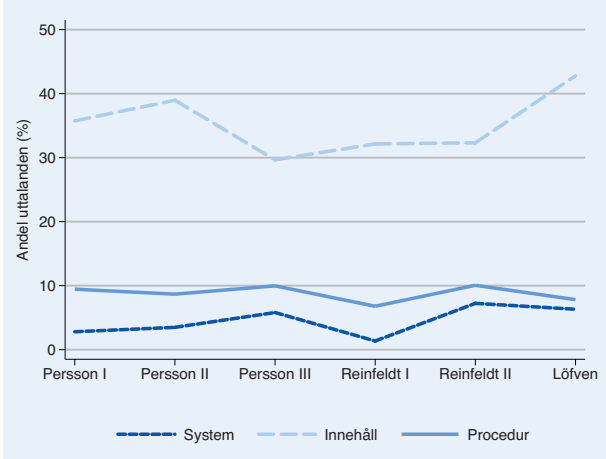
**Figur 5** Andelar av partiernas oppositionsytranden i EU-nämnden som innehåller alternativ respektive kritik, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.

Anmärkning: Endast oppositionsuttalanden, n= 3013.

**Figur 6** Andelar av partiernas uttalanden i EU-nämnden som innehåller opposition mot systemet, innehållet respektive proceduren i EU-politiken, 1995–2016 (%).

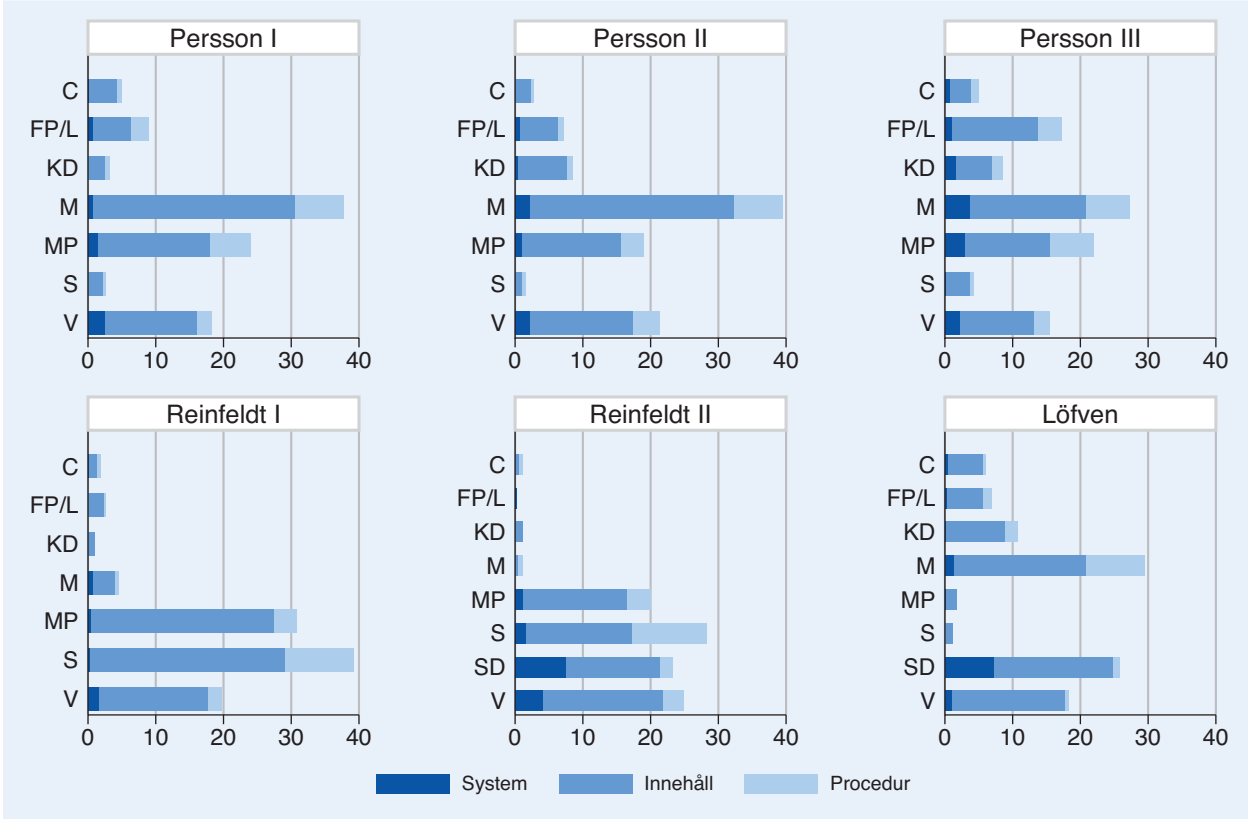


Källa: Political Opposition Database, 2018.  
Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, per mandatperiod, n=6 215.

att opposition som rör proceduriella frågor utgör cirka 9 procent av samtliga uttalanden i EU-nämnden, och denna andel varierar mycket lite över tid. Den vanligaste typen av oppositionsytringar i EU-nämnden är de som riktar sig mot EU-politikens innehåll. Dessa utgör i genomsnitt hela 35 procent av alla uttalanden under en mandatperiod. Noteras bör att vi under senare år ser en ökning av andelen innehållsfokuserad opposition. Andelen har aldrig varit högre än under regeringen Löfven då den uppgick till 42,8 procent av alla uttalanden.

Detta resultat skulle kunna sägas ge visst stöd till den forskning som gör gällande att EU-politiken med tiden blivit alltmer lik nationell politik genom att sakfrågorna hamnat mer i fokus för oppositionen (Hix 2006). Figuren visar även att andelen systemkritisk opposition har stigit – från 2,8 procent under regeringen Persson I till 6,3 procent under regeringen Löfven. Bilden är därmed inte entydig. Opposition mot det politiska systemet är en ovanlig förekomst i nationell politik, men har blivit något vanligare i den svenska EU-politiken efter 2010.

**Figur 7** Andelar av partiernas oppositionsytringar i EU-nämnden som riktar mot systemet, innehållet, respektive proceduren i EU-politiken, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.  
Anmärkning: Endast oppositionsuttalanden, n=3013.



En tänkbar förklaring till den högre andelen systemkritisk opposition under senare år kan vara Sverigedemokraternas intåg i riksdagen 2010, med tanke på partiets kritiska inställning till EU. För att undersöka saken närmare är det intressant att se om vissa partier till större del utövar opposition mot EU som politiskt system, medan andra partier främst utövar opposition mot EU-politikens innehåll eller procedurer. I figur 7 finns endast oppositionsyttanden med. Här illustreras hur stora andelar av partiernas opposition i EU-nämnden som riktas mot innehållet, proceduren respektive det politiska systemet under var och en av mandatperioderna mellan 1995 och 2016.

Av figuren framgår att Sverigedemokraterna sedan 2010 står för en mycket hög andel av den systemkritiska oppositionen jämfört med alla övriga partier. Under Reinfeldt I och II stod partiet ensamt för mer än hälften av den systemkritiska opposition som förekom, i genomsnitt 7,4 procent av de totalt 12,9 procent uttryck för opposition som riktades mot systemet.

Den största andelen opposition rörande innehållet i politiken kommer under socialdemokratiska regeringar från Moderaterna, medan förhållandet är det omvända under moderatledda regeringar. På motsvarande sätt dominerar de två största partierna när det gäller utövandet av den pro-

ceduriella oppositionen. Det senare skulle kunna förklaras av att Socialdemokraterna och Moderaterna i egenskap av regeringsbärande partier har större intresse av att upprätthålla arbetsmetoder som ger insyn i EU-politiken under de perioder då man befinner sig i opposition.

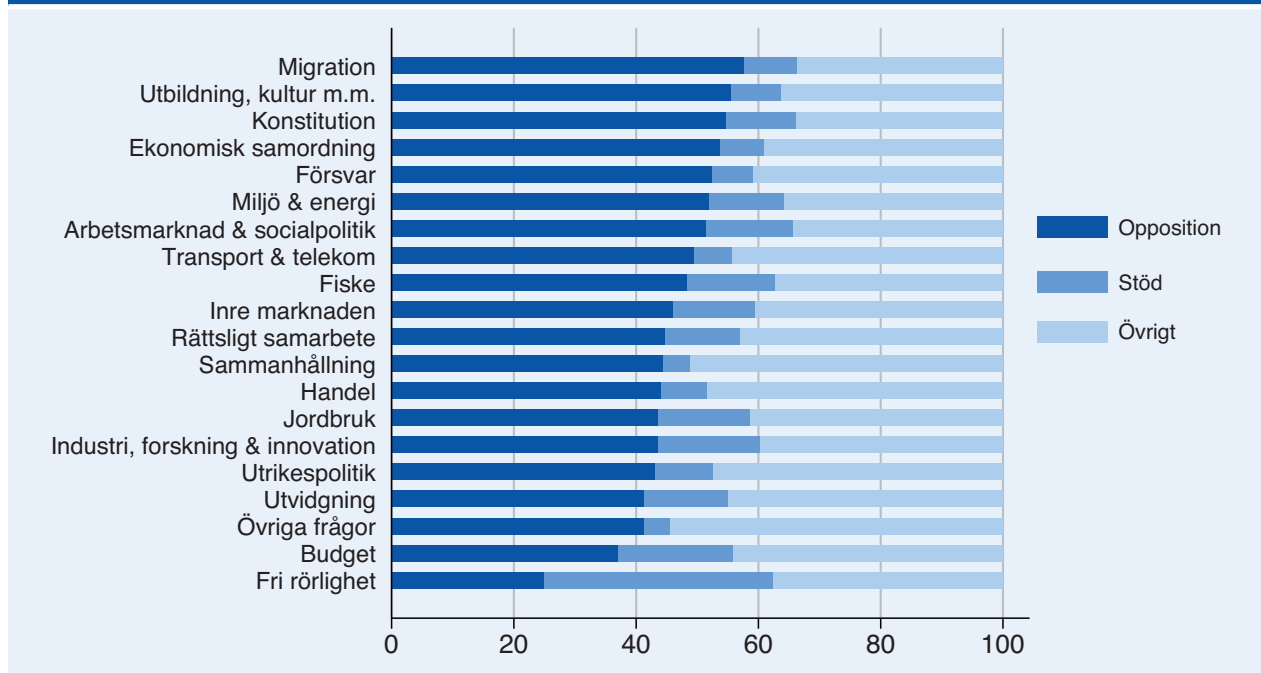
Sammanfattningsvis tyder resultaten återigen på att de två största partierna har en särställning inom svensk EU-politik. Moderaterna och Socialdemokraterna dominerar de diskussioner som förs om såväl politikens innehåll som de proceduriella frågorna.

## 7 Betydande skillnader i opposition mellan politikområden

Slutligen frågar vi om det finns några systematiska skillnader mellan politikområden vad gäller förekomsten av opposition. Är uttryck för oenighet koncentrerade till ett fåtal särskilt omstridda EU-frågor, eller finner vi oppositionsyttningar jämnt fördelade över alla de politikområden inom vilka EU fattar beslut? Och hur fördelar sig oppositionen mellan partierna inom olika politikområden?

I figur 8 illustrerar vi andelen uttalanden som ger uttryck för opposition inom olika politikområden. Våra resultat visar att oppositionella uttalanden inte på något sätt är reserverade för mindre betydelsefulla politikområden. Den

**Figur 8** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för opposition, stöd respektive övrigt, per politikområde, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.

Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, per policyområde, n=6 215.

högsta andelen opposition (57,7 procent) återfinns inom migrationspolitiken. Andra politikområden med en hög andel opposition är utbildning, kultur, ungdom och idrott, konstitutionella frågor, ekonomisk samordning och försvar. Således förekommer det en hög grad av opposition inom en rad områden som ofta anses tillhöra medlemsstaternas kärnområden. Beslutskompetensen inom dessa områden är i lägre grad delegerad till EU, jämfört med exempelvis frågor som rör den inre marknaden, fiske, jordbruk och handel. Minst omstridda tycks de områden vara som rör exempelvis fri rörlighet (25 procent opposition), EU:s budget, utvidgning och utrikespolitik. Här är det dock viktigt att ha i åtanke att eventuella meningsskiljaktigheter avser de diskussioner som förs mellan partiföreträdarna i EU-nämnden. Även om frågor kan vara omstridda på EU-nivå, exempelvis gällande den fria rörligheten, EU:s budget och utrikespolitiken, så visar våra resultat att de svenska partierna är förhållandevis överens inom just dessa områden.

Ett annat resultat värt att framhålla är att även det stöd till regeringen som uttrycks i EU-nämnden varierar mellan politikområden. Lägst andel stöd uttrycks gällande sammanhållningspolitiken, som bland annat avser EU:s regio-

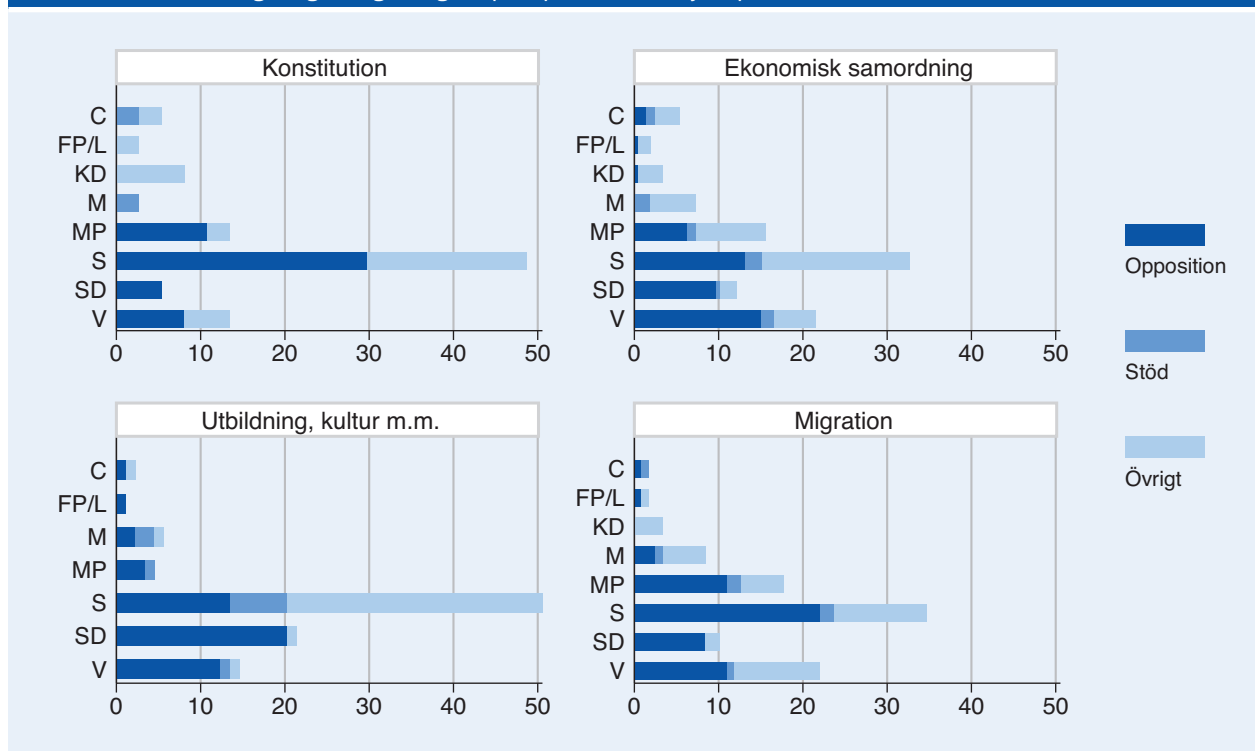
nalpolitik. Där uppgår andelen stöd bara till 4,4 procent av alla uttalanden på området. Minst omstritt och med den i särklass högsta andelen stöd, är politikområdet fri rörlighet. Hela 37,5 procent av alla EU-nämndsledamöternas uttalanden rörande den fria rörligheten uttryckte stöd.

Hur fördelar sig då oppositionen inom olika politikområden mellan partierna? Den frågan är inte helt lätt att besvara eftersom en analys nedbruten på enskilda politikområden riskerar att ge alldeles för litet underlag, i synnerhet om analysen avser varje mandatperiod för sig. Inom vissa politikområden har vi helt enkelt för få analysenheter för att kunna dra några säkra slutsatser. Vi har därför koncentrerat framställningen till de fyra politikområden som varit mest omstridda under den period då Sverige varit medlem i EU:

- migration
- utbildning och kultur
- konstitutionella frågor
- ekonomisk samordning.

Dessutom har analysen delats upp mellan socialdemokratiska och borgerliga regeringar eftersom våra tidigare resultat

**Figur 9** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för opposition, stöd respektive övrigt under borgerliga regeringar, per parti inom fyra politikområden, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.

Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, under borgerliga regeringar och per politikområde, n=449.

visat att oppositionspartier står för den övervägande delen av alla oppositionsyttranden, samtidigt som vi under den studerade perioden har fyra socialdemokratiska men endast två borgerliga regeringar.

Ytterligare en skevhet som är värd att beakta men som vi inte kunnat ta hänsyn till är att Sverigedemokraterna endast finns representerade under två mandatperioder, regeringarna Reinfeldt II och Löfven. Det medför att deras andel av den observerade oppositionen framstår som förhållandevis lägre än andelen för de partier som varit representerade under hela den studerade perioden.

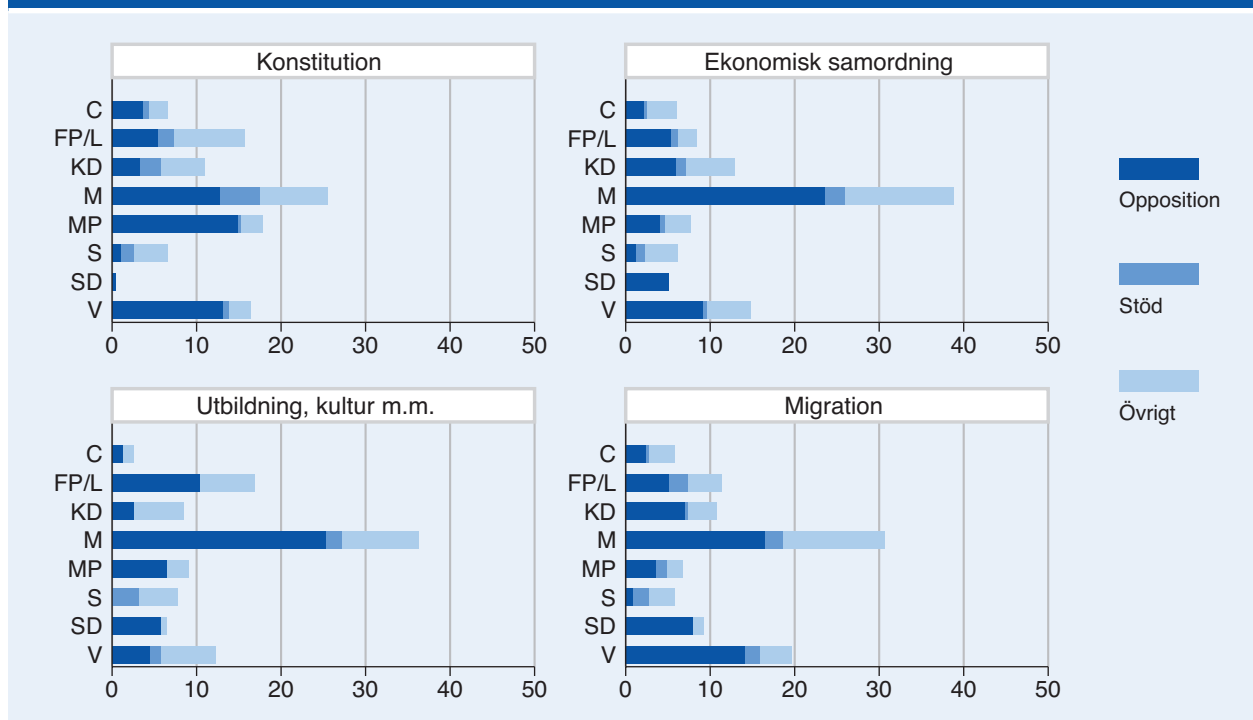
Vilka är då resultaten? Figur 9 visar, i linje med våra tidigare analyser, att de största partierna i allmänhet står för den övervägande delen opposition inom de fyra politikområdena: under borgerliga regeringar levererar Socialdemokraterna den högsta andelen opposition, medan det under socialdemokratiska regeringar är Moderaterna som står för den övervägande delen opposition.

Några undantag finns dock. Under de två borgerliga mandatperioderna, Reinfeldt I och II, står Vänsterpartiet för den

högsta andelen opposition i frågor som rör ekonomisk samordning (15,1 procent av alla uttalanden på detta område). Detta förefaller fullt logiskt mot bakgrund av partiets politik under den finansiella kris som drabbade euroområdet i den aktuella perioden. Vänsterpartiet var starkt kritiskt både mot euron som valuta och mot den ökade ekonomiska samordning som följde i finanskrisens kölvatten. Ett annat undantag avser politikområdet utbildning, kultur, ungdom och idrott, där Sverigedemokraterna står för den högsta andelen opposition under de borgerliga mandatperioderna (20,2 procent av alla uttalanden på området). Utifrån sin EU-kritiska inställning har partiet bland annat vänt sig emot att dessa frågor ska behandlas på EU-nivå. Av naturliga skäl står de ledamöter i EU-nämnden som representerar de borgerliga partierna för en betydligt lägre andel opposition under de mandatperioder då de själva innehaft regeringsmakten.

I figur 10 illustreras hur oppositionen inom olika politikområden fördelar sig mellan partierna under socialdemokratiska regeringar (Persson I, II och III samt Löfven). Även här finns ett undantag till Moderaternas ställning som ledande oppositionsparti, nämligen i fråga om konstitutio-

**Figur 10** Andelen uttalanden i EU-nämnden som ger uttryck för opposition, stöd respektive övrigt under socialdemokratiska regeringar, per parti inom fyra politikområden, 1995–2016 (%).



Källa: Political Opposition Database, 2018.

Anmärkning: Andelar av samtliga uttalanden i urvalet, under socialdemokratiska regeringar och per politikområde, n=1 220.

nella frågor. Inom detta politikområde står Miljöpartiet och Vänsterpartiet för en större andel av oppositionen i EU-nämnden än något av de övriga partierna (15 respektive 13,1 procent av alla uttalanden på området). Detta trots att Miljöpartiet och Vänsterpartiet under stora delar av den aktuella perioden utgjort stödpartier till den socialdemokratiska regeringen och att Miljöpartiet dessutom ingått i regeringen Löfven. Skälet till de två partiernas höga andelar av oppositionen inom detta område är att de reste invändningar mot den konstitutionella process som påbörjades i och med Europeiska konventet 2002–2003, och som ledde fram till förslaget om en konstitution för EU. Det konstitutionella fördraget avvisades i franska och nederländska folkomröstningar 2005, men en stor del av konventets förslag kom istället att införlivas i Lissabonfördraget som trädde i kraft fyra år senare. Den mångåriga diskussionen kring konstitutionella frågor under de socialdemokratiska regeringsåren föranledde således mer opposition från Miljöpartiet och Vänsterpartiet än från Moderaterna på detta område.

I övrigt bör noteras att Vänsterpartiet står för en stor andel opposition även på migrationspolitikens område och i fråga om ekonomisk samordning (14,1 procent respektive 9,2 procent). På dessa områden levererar partiet dock en lägre andel av oppositionen än Moderaterna (16,6 respektive 23,6 procent). Migrationspolitiken hamnade i fokus under den europeiska flyktingkrisen 2015 då Vänsterpartiet reste invändningar både mot EU:s och regeringens sätt att hantera krisen.

På motsvarande sätt har även Sverigedemokraterna (8 procent) varit starkt kritiska till EU:s och regeringens sätt att hantera flyktingkrisen, dock av helt andra skäl än Vänsterpartiet. Här bör vi ha i åtanke att Sverigedemokraterna endast finns representerade under regeringen Löfven och inte under de tidigare socialdemokratiska regeringarna, vilket bidrar till partiets jämförelsevis lägre andel av den totala mängden opposition under de socialdemokratiska regeringsåren.

Sammantaget kan vi dra ett antal intressanta slutsatser om hur oppositionen fördelar sig mellan partierna inom EU-nämndens mest omtvistade politikområden.

- För det första står de största partierna för en stor del av den opposition som uttrycks även inom omstridda sakområden som migration, utbildning och kultur, konstitutionella frågor samt ekonomisk samordning. Det är svårt att utifrån dessa resultat hävda att det inom EU-politiken råder borgfred mellan de regeringsbärande partierna Moderaterna och Socialdemokraterna.

- För det andra måste det också fogas till bilden att de EU-kritiska partierna – Vänsterpartiet, Sverigedemokraterna och tidigare även Miljöpartiet – står för en betydande andel av den opposition som uttrycks inom de mest omstridda politikområdena, oavsett vilken regeringen är. Slående är att den EU-kritiska inställningen hos Vänsterpartiet och Miljöpartiet i många fall tycks resultera i mer opposition än vad de borgerliga partierna, Moderaterna undantaget, levererar under socialdemokratiska regeringar.

## 8 Sammanfattning av resultaten

Denna undersökning har sökt belysa i vilken utsträckning och på vilket sätt svensk EU-politik har präglats av opposition sedan vi blev medlemmar i EU. Genom att analysera uttalanden från ledamöter i EU-nämnden har vi granskat förekomsten av opposition och hur den varierar mellan politikområden, partier och över tid. Vi noterade inledningsvis att bilden av opposition inom den svenska EU-politiken har varit motsägelsefull. Föreställningen om en illa informerad och svag riksdag som agerar transportkompani åt regeringen (Pålsson 2014) har stått mot uppfattningen att EU-politiken är ett område som präglas av tydliga och tilltagande konflikter mellan regering och oppositionspartier (Loxbo 2014). Genom en systematisk studie av överläggningarna i den svenska EU-nämnden under perioden 1995–2016 har vi haft för avsikt att bringa klarhet i frågan om hur mycket opposition som finns i den svenska EU-politiken. Vad visar då resultaten från vår undersökning?

### *Inget underskott på opposition i svensk EU-politik*

En första övergripande slutsats är att det inte råder något underskott på politisk opposition i svensk EU-politik; tvärtom tyder resultaten på att EU-politiken präglas mer av oenighet och konflikter än av samsyn och konsensus. Nästan hälften av alla uttalanden i den svenska EU-nämnden (48,5 procent) innehåller oppositionsytringar i form av kritik eller alternativ. Om vi ställer detta mot att 11,1 procent av alla uttalanden innehåller stöd åt regeringen så är det uppenbart att vi kan avfärda bilden av svensk EU-politik som ett område befriat från motsättningar och intressekamp. Lägg märke till att vi härigenom inte har sagt något om i vilken utsträckning oppositionen får någon effekt i meningen att regeringen tar intryck av framförda oppositionsytringar. Vi bör då, som nämnts ovan, komma ihåg att opposition fyller två grundläggande funktioner i en demokrati (jfr Garritzmann 2017). För det första bidrar närvaron av en opposition till att kontrollera regeringen. För det andra fyller opposition den viktiga funktionen att erbjuda alternativ. Ur ett empiriskt perspektiv är den springande punkten om det faktiskt finns en opposition som formulerar kritik och erbjuder alternativ, inte i vilken

utsträckning regeringen tar intryck av oppositionen och modifierar sitt agerande.

### *Oppositionen snarare ökar än avtar över tid*

Det är också tydligt att våra data inte ger stöd åt den ofta framförda uppfattningen att opposition generellt är på tillbakagång i våra västerländska demokratier. Andelen opposition i EU-politiken har varierat över tid sedan Sverige blev medlemmar i EU. Efter en nedgång för perioden 2002–2010 har vi sett att oppositionsytringarna åter ökar (jfr Karlsson & Persson 2018). Våra resultat ligger därmed snarast i linje med tidigare forskning som visat att graden av opposition i svensk politik generellt har ökat snarare än avtagit över tid (Loxbo & Sjölin 2017).

### *Förskjutning från kritik till alternativ*

Om vi riktar uppmärksamheten mot den form som oppositionsytringarna i riksdagens EU-nämnd tar sig så visar våra resultat att kritik dominerade under vår första tid som medlem i EU. Under den första mandatperioden var opposition uttryckt som kritik dubbelt så vanlig som opposition uttryckt som alternativ. Över tid har dock karaktären på oppositionsytringarna i svensk EU-politik förskjutits och det har blivit allt vanligare att dessa antar formen av föreslagna alternativ till den politik som företräds av regeringen och EU. Härigenom kan vi säga att kvaliteten på den svenska EU-debatten i riksdagen har höjts i takt med att arbetet med EU-frågorna har blivit ett normalt inslag i riksdagens arbete. EU-nämnden är därmed inte enbart en arena där regeringen och EU utsätts för kritik. Den har också, i tilltagande grad, blivit en arena där det lanseras alternativa handlingsvägar i EU-politiken.

### *Sakinriktad opposition dominerar*

Vad gäller oppositionens objekt domineras svensk EU-politik av ”klassisk opposition” riktad mot politikens innehåll. Proceduriell opposition är näst vanligast men utgör en betydligt mindre andel av de oppositionsytringarna som görs i EU-nämnden. Systemkritiska uttalanden är den minst vanliga formen av oppositionsytringarna, men det är här intressant att notera att den formen har ökat från och med 2010 jämfört med de fyra första mandatperioderna efter Sveriges EU-inträde. Denna ökning har dock inte skett på bekostnad av den klassiska oppositionen, som aldrig stått för en högre andel av oppositionsytringarna i svensk EU-politik än under innevarande mandatperiod. Det är således inte en brist på klassisk opposition som gör att kritiken mot EU som politiskt system växer sig stark.

### *Stora politiska frågor allt mer i förgrunden*

Förekomsten av opposition varierar relativt starkt mellan

politikområden men är på intet sätt begränsad till mindre betydelsefulla frågor. Tvärtom finner vi en hög andel opposition inom tunga politikområden som till exempel migration, ekonomisk samordning, försvar och konstitutionella frågor. Våra data ger därmed inte något stöd till uppfattningen att särskilda EU-utskott bidrar till en avpolitisering av EU-politiken (jfr Auel & Raunio 2014) genom att man ägnar sig åt teknikaliteter snarare än frågor av övergripande och central politisk betydelse. Det är istället tydligt att senare års politiska kriser inom EU, rörande eurosamarbete och flyktningmottagande, i hög grad har stått i förgrunden för de oppositionsytringar som förts fram i EU-nämnden.

### *De regeringsbärande partierna står för mest opposition*

Det finns betydande variation mellan partiernas agerande i EU-nämnden. Två aspekter av partiernas varierande beteende är särskilt intressanta. För det första är det tydligt att Socialdemokraterna (under borgerliga regeringar) och Moderaterna (vid socialdemokratiskt regeringsinnehav) är de enskilda partier som står för flest oppositionsytringar i EU-nämnden. Deras andel av oppositionsytringarna är större än den som kommer från de uttalat EU-skeptiska partierna i riksdagen. Detta utmanar uppfattningen om en borgfred mellan de regeringsbärande partierna inom EU-politiken.

### *EU-skeptiska partier mindre systemkritiska än väntat*

För det andra sprider vår analys ett intressant ljus över den förmodat ”hårda” EU-skepticismens roll i svensk politik. Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna är de två partier som under den tid Sverige varit medlemmar i EU i allmänhet har karaktäriserats som hårda EU-skeptiker. Agerar då dessa partier som förväntat, genom att i huvudsak ägna sig åt att kritisera snarare än att ge alternativ och att rikta sina oppositionsytringar mot EU som organisation, snarare än mot politikens innehåll? Vår analys visar att så inte är fallet. Varken Vänsterpartiet eller Sverigedemokraterna kan avfärdas som partier som enbart eller ens till övervägande del ägnar sig åt att vara motvalls och kritisera allt och alla inom EU-politiken. När det gäller oppositionsytringarnas form visar våra data att Sverigedemokraterna i högre utsträckning har levererat alternativ än kritik. För Vänsterpartiet varierar det över tid vilken form av opposition som dominerar, men sammantaget väger det relativt jämnt mellan kritik och alternativ. Merparten av de båda partiernas opposition riktar sig dessutom mot politikens innehåll, snarare än det politiska systemet.

Utifrån detta blir slutsatsen att dessa båda partier inte uppträder som vi hade förväntat oss av hårda EU-skeptiska partier. På en punkt ligger dessa partiers agerande dock i linje med det förväntade. Om vi endast ser till den systemopposition som uttrycks i den svenska EU-nämnden, så står Vänsterpar-

tiet och Sverigedemokraterna totalt sett för en majoritet av sådana uttalanden. För perioden 2010–2016 är det dessutom tydligt att Sverigedemokraterna intar en särställning vad gäller att uttrycka opposition riktad mot EU som politiskt system.

## 9 Slutsatser

Ett av de mest uppmärksammade bidragen till senare års debatt om EU kom från den framlidne statsvetaren Peter Mair. Han hävdade att unionen som organisation kännetecknas av en närmast total avsaknad av politisk opposition (Mair 2007; 2013). Detta ur demokratisk synvinkel problematiska tillstånd riskerar dessutom, menade Mair, att sprida sig till medlemsstaterna och bidra till en avpolitisering av det politiska beslutsfattandet på nationell nivå (Mair 2007, s. 8). En konsekvens av den europeiska integrationen blir därmed att den klassiska oppositionen, där fokus riktas mot politikens innehåll, kommer att spela en alltmer undanskymd roll i våra nationella demokratier (Mair 2013, s. 139). Detta kan i sin tur få väljare som inte ser några reella alternativ i politiken att vända sig mot det politiska systemet i sig. Framväxten av en sådan misstro mot det politiska systemet kan i förlängningen leda till en legitimitetskris, inte bara för EU utan också för medlemsstaternas demokratiska system.

Tillståndet i den svenska EU-politiken ger, dess bättre, inte något stöd åt Mairs tes. Det finns en livskraftig opposition och den är i huvudsak inriktad mot politikens innehåll. Oppositionen är inte i avtagande utan har snarare ökat över tid, och även om systemkritiken ökat något står den fortsatt för en begränsad andel av oppositionsytringarna i den svenska riksdagen. Det problem som vi kan se är alltså inte en avsaknad av opposition i EU-politiken: de politiska partierna utsätter de facto regeringen och EU för kritik samt presenterar alternativ inom EU-politiken. Problemet ur ett demokratiskt perspektiv är snarare att oppositionen i mycket begränsad utsträckning når ut till väljarna – de etablerade partierna är inte tydliga med att presentera förslag och alternativa agendor inom EU-politiken när de möter väljarna inför val till riksdagen och Europaparlamentet. Oppositionen tenderar därför att stanna innanför riksdagens väggar; den är offentlig men blir sällan publik. Den utmaning som står framför oss är därför inte så mycket att etablera en livaktig opposition i EU-politiken som att se till att den opposition som finns i riksdagen når ut i den offentliga debatten och inte minst blir tydligt formulerad i kommande valrörelser. Det är en utmaning som vi menar att våra politiska partier är skyldiga att anta.



## Referenser

- Auel, K. & Raunio, T. 2014. "Introduction: Connecting with the Electorate? Parliamentary Communication in EU Affairs", *The Journal of Legislative Studies*, vol. 20, nr. 1, s. 1–12.
- Bergman, T. 1997. "National parliaments and EU Affairs Committees: notes on empirical variation and competing explanations", *Journal of European Public Policy*, vol. 4, nr. 3, s. 373–387.
- Bergman, T. & Bolin, N. 2011. "Swedish democracy: Crumbling parties, a feeble riksdag, and technocratic power holders?", i Bergman, T. & Strøm, K. (red.) *The Madisonian Turn: Political Parties and Parliamentary Democracy in Nordic Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 251–293.
- Blomgren, M. 2005. "Riksdagen och EU", i Blomgren, M. & Bergman, T. (red.) *EU och Sverige – ett sammanlänkat statskick*. Malmö: Liber AB, s. 79–102.
- Dahl, R.A. (red.) 1966. *Political Opposition in Western Democracies*. New Haven: Yale University Press.
- van der Eijk, C. & Franklin, M.N. 2004. "Potential for contestation on European matters at national elections in Europe", i Marks, G. & Steenbergen, M.R. (red.) *European integration and political conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekengren Oscarsson, H. & Bergström A. (red.) 2017. *Svenska trender 1986–2016*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Garrizmann, J.L. 2017. "How much power do oppositions have? Comparing the opportunity structures of parliamentary oppositions in 21 democracies", *The Journal of Legislative Studies*, vol. 23, nr. 1, s. 1–30.
- Gustavsson, S. 2007. "Anmälan av Hegeland, Hans, 2006: Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna", *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 109, nr. 3, s. 311–318.
- Gustavsson, S. 2013. *Förtroendet för det europeiska unionsprojektet*. Stockholm: Sieps 2013:9epa.
- Hegeland, H. 2006. *Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågor*. Stockholm: Santérus Academic Press.
- Hegeland, H. 2011. "The European Union as Foreign Policy or Domestic Policy? EU Affairs in the Swedish Riksdag", i Persson, T. & Wiberg, M. (red.) *Parliamentary Government in the Nordic Countries at a Crossroads*. Stockholm: Santérus Academic Press, s. 139–160.
- Hix, S. 2006. "Why the EU needs (left-right) Politics? Policy Reform and Accountability are Impossible without it", Notre Europe, Policy Paper 19 ([www.notre-europe.eu/uploads/tx\\_publication/Polycypaper19-en\\_01.pdf](http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/Polycypaper19-en_01.pdf)).
- Hobolt, S. & de Vries C. 2015. "Issue entrepreneurship and multiparty competition", *Comparative Political Studies*, vol. 48, nr. 9, s. 1159–1185.
- Hooghe, L. & Marks, G. 2001. *Multi-level Governance and European Integration*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers inc.
- Johansson, K.M., Langdal, F. & von Sydow, G. 2012. "The Domestic Politics of European Union Presidencies: The Case of Sweden", *Government and Opposition*, vol. 47, nr. 2, s. 206–227.
- Karlsson, C. & Persson, T. 2018. "The Alleged Opposition Deficit in European Union Politics: Myth or Reality?", *Journal of Common Market Studies*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jcms.12688>.
- Katz, R.S. & Mair, P. 1995. "Changing Models of Party Organizations and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, vol. 1, nr. 1, s. 5–28.
- Kirchheimer, O. 1957. "The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes", *Social Research*, vol. 24, nr. 1, s. 127–156.
- Loxbo, K. 2014. "Europeisering och kartellisering av nationella partisystem?", *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 116, nr. 1, s. 123–148.
- Loxbo, K. & Sjölin, M. 2017. "Parliamentary Opposition on the Wane? The Case of Sweden, 1970–2014", *Government and Opposition*, vol. 52, nr.4, s. 587–613.
- Mair, P. 2007. "Political Opposition and the European Union", *Government and Opposition*, vol. 42, nr. 1, s. 1–17.
- Mair, P. 2013. *Ruling the Void*. London: Verso Books.
- Neunreither, K. 1998. "Governance without Opposition: The Case of the European Union", *Government and Opposition*, vol. 33, nr. 4, s. 419–444.
- Persson, G. 2007. *Min väg, mina val*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Pålsson, A.-M. 2014. "EU-nämnden – riksdagens vakande öga eller regeringens lydiga språkrör?" *Forum för EU-debatt*, rapport nr. 6.
- Schmidt, V.A. 2007. *The EU and National Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- von Sydow, G. 2013. *Politicizing Europe. Patterns of party-based opposition to European integration*. Stockholm: Department of Political Science, Stockholm University.
- de Vries, C. 2007. "Sleeping Giant: Fact or Fairytale? How European Integration Affects National Elections", *European Union Politics*, vol. 8, nr. 3, s. 363–385.



## Sieps rapporter

### 2018

---

2018:5epa

*Hur mycket opposition finns det i svensk EU-politik?*

Författare: Christer Karlsson, Moa Mårtensson och Thomas Persson

2018:4epa

*EU:s budget: historia och framtid*

Författare: Jonas Eriksson

2018:3epa

*National co-financing of CAP direct payments*

Författare: Alan Matthews

2018:2epa

*EU-frågorna i de tyska regeringsförhandlingarna*

Författare: Daniel Tarschys

2018:1epa

*Italy and the Completion of the Euro Area*

Författare: Erik Jones

### 2017

---

2017:11epa

*EU och hoten mot rättsstaten*

Författare: Anna Södersten

2017:10epa

*Policy conditionality – a new instrument in the EU budget post-2020?*

Författare: Mario Kölling

2017:9epa

*The EU budget after 2020*

Författare: Iain Begg

2017:8epa

*With or without you? Policy impact and networks in the Council of the EU after Brexit*

Författare: Narisong Huhe, Daniel Naurin and Robert Thomson

2017:7epa

*Spelet om spelintäkterna – Spellicensutredningen och EU-rätten*

Författare: Jörgen Hettne

2017:6epa

*Spain after the June 2016 elections: What implications for the EU?*

Författare: Santiago Pérez-Nievas and Irene Martín

2017:5epa

*Brexit and the European Commission*

Författare: Michael Leigh

2017:4epa

*How is Juncker's 'last-chance Commission' faring at mid-term?*

Författare: Sophia Russack

2017:3epa

*Junckerplanen under debatt*

Författare: Daniel Tarschys

2017:2epa

*The European Commission: Less a Leader and More a Manager?*

Författare: Neill Nugent och Mark Rhinard

2017:1epa

*Sverige och euron efter brexit*

Författare: Jonas Eriksson